

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

REGULATORY AND LEGAL PROVISION OF THE USE OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN INSTITUTIONS OF GENERAL SECONDARY EDUCATION

Автором статті розглянуто сучасний стан нормативно-правового забезпечення використання інформаційно-комунікаційних технологій у вітчизняній освіті, зокрема закладах загальної середньої освіти. З'ясовано, що проаналізовані нормативно-правові документи регулюють такі питання як: пріоритетність розвитку інформаційно-комунікаційних технологій; стратегія, заходи, план дій щодо впровадження (або використання) їх у різних сферах людської життєдіяльності, у тому числі освітній; забезпечення учасників освітнього процесу якісними електронними ресурсами та сервісами; цифрові навички (або ІКТ-компетентність) учасників освітнього процесу; створення безпечного освітнього середовища під час використання ІКТ. Акцентовано, що в умовах воєнної ситуації в Україні, Положення про вебплатформу дистанційного навчання «Всеукраїнська школа онлайн» (2023). Наголошено на актуальності розміщених на ній матеріалів для формування інфомедійної грамотності на уроках української мови та української літератури (8–9 класи), історії України та всесвітньої історії (8–10 класи), мистецтва (9 клас). Зазначено, що однією з проблем, яку необхідно подолати сучасній українській школі, є розрив у цифрових навичках між учителем й учнями. Названо нормативно-правові документи, що підкреслюють важливість сформованості ІКТ-компетентності у педагогів і їх вихованців, пропонують шляхи та способи розв'язання цієї проблеми, конкретний план заходів. Окреслено вимоги до учасників освітнього процесу (учнів, їх батьків, учителів, керівництва закладу освіти) щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій, визначено їхні очікування: доступ до якісних і безкоштовних освітніх ресурсів, навчання за допомогою сучасного комп'ютерного обладнання та широкопasmового інтернету. Підсумовано, що нормативно-правова база забезпечення використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти України не обмежується згаданими документами, а є значно ширшою, постійно оновлюється та доповнюється.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, нормативно-правова база,

освітній процес, безпечне освітнє інтернет-середовище.

The author of the article considered the current state of regulatory and legal support for the use of information and communication technologies in domestic education, in particular, general secondary education institutions. It was found that the analyzed legal documents regulate the following issues: the priority of the development of information and communication technologies; strategy, measures, action plan regarding their implementation (or use) in various spheres of human activity, including educational; provision of participants in the educational process with high-quality electronic resources and services; digital skills (or ICT competence) of participants in the educational process; creating a safe educational environment when using ICT. It is emphasized that in the conditions of martial law, the Regulations on the distance learning web platform «All-Ukrainian School Online» (2023) are of particular importance for the Ukrainian education sector. The relevance of the materials posted on it for the formation of infomedia literacy in the lessons of the Ukrainian language and Ukrainian literature (grades 8–9), history of Ukraine and world history (grades 8–10), art (grade 9) is emphasized. It was noted that one of the problems that modern Ukrainian schools must overcome is the gap in digital skills between teachers and students. Normative and legal documents that emphasize the importance of the formation of ICT competence among teachers and their pupils are named, offer ways and means of solving this problem, and a specific plan of measures. The requirements for the participants of the educational process (students, their parents, teachers, the management of the educational institution) regarding the use of ICT are outlined, and their expectations are defined: access to high-quality and free educational resources, learning with the help of modern computer equipment and broadband Internet. It was concluded that the legal framework for ensuring the use of ICT in the educational process of general secondary education institutions of Ukraine is not limited to the mentioned documents, but is much broader, constantly updated and supplemented.

Key words: information and communication technologies, legal framework, educational process, safe educational Internet environment.

УДК 373.5.013:[340+316.4]
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/73.53>

Майнаєв Ф.Я.,
канд. пед. наук,
докторант кафедри освітології та інноваційної педагогіки
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Актуальність проблеми нормативно-правового забезпечення використання в освітніх закладах України інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) зумовлена активним впровадженням і використанням їх у сфері освіти та необхідністю урегулювання цього процесу на правовому рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, нормативних і правових документів засвідчує, що питання використання ІКТ для підвищення якості освіти активно порушується на законодавчому рівні протягом останніх 20–25-и років, зокрема в Законі України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» (1998), Національній

доктрині розвитку освіти (2002), Державній програмі «Інформаційні та комунікаційні технології в освіті і науці» на 2006–2010 рр. (2005), Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.» (2007), Указі Президента України «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» (2010), Розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні» (2013) тощо. Так, наприклад, в Указі Президента України «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» (2010) серед основних заходів названо забезпечення навчальних закладів сучасними технічними засобами [10].

Нормативно-правовій базі щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій у вітчизняній освіті присвячені як окремі статті українських науковців (А. Гуралюк, Н. Вараксіна, М. Носкова, М. Сардига та ін.), так і праці, у яких це питання порушується при розгляді різних аспектів, пов'язаних з освітнім процесом (В. Биков, О. Спірін, О. Пінчук та ін.).

Так М. Носкова (2017) у своєму доробку здійснила аналіз нормативно-правових документів щодо використання інформаційних технологій (ІТ) в освітній галузі України за 1991–2017 рр. Авторка називає як причини гальмування використання ІТ у процесі освіти «недосконалу систему фінансування, відсутність або недосконалу систему впровадження, недостатність підзаконних актів, які описують механізми впровадження й діяльність державних та інших структур для реалізації поставлених завдань, через брак достатньої роз'яснювальної роботи на місцях тощо» [5, с. 270].

М. Носкова, М. Сардига (2019) аналізують правові аспекти використання ІКТ у сфері освіти з урахуванням змін, спричинених вимушеними карантинами, зосереджуючись на документах, що унормовують та визначають подальший розвиток дистанційного навчання у вітчизняних закладах освіти [6, с. 346].

В. Биков, О. Спірін, О. Пінчук (2020), розглядаючи умови й сучасні тенденції розвитку інформаційного суспільства, серед проблем, пов'язаних із розвитком упровадження і цифрових технологій у вітчизняній освіті, називають таку як «недосконала нормативно-правова база, що не забезпечує побудову інформаційного суспільства та, як наслідок, гальмує цифровізацію освіти в Україні [1, с. 30].

А. Гуралюк, Н. Вараксіна (2022) здійснили аналітичний огляд сучасного стану нормативно-правової бази щодо цифровізації освіти в нашій державі. Авторки звертаються до міжнародних і вітчизняних документів, що регулюють правові аспекти використання ІКТ у сфері освіти, акцентують на

національній онлайн-платформі з цифрової грамотності «Дія. Цифрова освіта» [2, с. 14].

Отже, аналіз попередніх досліджень і публікацій щодо правових аспектів використання ІКТ у процесі освіти сприяв **виділенню невирішених раніше частин проблеми**, а саме:

1. Незважаючи на значну кількість праць, предметом дослідження у яких є нормативно-правова база використання ІКТ у вітчизняній освіті, питанню нормативно-правового забезпечення використання ІКТ в освітньому процесі саме закладів загальної середньої освіти приділено недостатньо уваги.

2. Оскільки нормативно-правова база щодо використання ІКТ у процесі освіти постійно оновлюється (вирішені певні завдання, визначені документами минулих років, вимушене дистанційне навчання, навчання в умовах військової агресії рф тощо), то виникає потреба у її вивченні.

Тому **мета статті** – проаналізувати сучасний стан нормативно-правового забезпечення використання ІКТ в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу вважаємо потрібним почати з того, що під час текстуального вивчення нормативно-правових документів щодо використання ІКТ в освітній галузі з'ясовано: вони регулюють такі основні питання: 1) пріоритетність розвитку ІКТ; 2) стратегія, заходи, план дій щодо впровадження / використання ІКТ у різних сферах людської життєдіяльності, у т. ч. й тій, яка стосується освітньої; 3) забезпечення учасників освітнього процесу якісними електронними ресурсами та сервісами; 4) цифрові навички / ІКТ-компетентність учасників освітнього процесу; 5) створення безпечного освітнього середовища під час використання ІКТ. Окрему групу становлять т. зв. прикладні документи, які опосередковано пов'язані з питанням використання ІКТ в освітньому процесі.

Пріоритетність ІКТ у сфері освіти підтверджується низкою документів, серед яких основними, безперечно, є Закони України «Про освіту» (2017) та «Про Національну програму інформатизації» (2022). Так, Закон України «Про освіту» (2017) у пункті 4 статті 3 гарантує право здобувача освіти «на доступ до публічних освітніх, наукових та інформаційних ресурсів, у тому числі в мережі Інтернет, електронних підручників та інших мультимедійних навчальних ресурсів у порядку, визначеному законодавством» [12]. Метою Національної програми інформатизації є визначення особливостей реалізації державної політики стосовно забезпечення потреб інформаційного суспільства та його розвитку й упровадження ІКТ у всі сфери людської життєдіяльності [11].

Розглянемо нормативно-правові документи, присвячені питанню якості освітніх електронних

ресурсів і сервісів. Це насамперед Положення про електронний підручник (наказ МОН України № 440 від 02.05.2018), Положення про Національну освітню електронну платформу (наказ МОН України № 523 від 22.05.2018), Положення про електронні освітні ресурси (наказ про внесення змін МОН України № 749 від 29.05.2019), Положення про вебплатформу дистанційного навчання «Всеукраїнська школа онлайн» (наказ МОН України № 746 від 16.06.2023) та ін.

Положення про електронний підручник (2018) окреслює зміст таких понять як е-підручник, користувачі е-підручника, модуль, мультимедійний контент, складові частини е-підручника, висуває чіткі вимоги до його змісту, інтерфейсу та дизайну, а також функціональні й технічні вимоги й вимоги до вихідних даних. Якісний електронний підручник повинен відповідати стандарту освіти, типовій освітній (навчальній) програмі, сучасним науковим результатам, повно розкривати навчальний матеріал, містити систему різноманітних завдань, не мати фахових помилок та реклами, посилань на зовнішні ресурси, що не є його складовою [9]. Отже, мета даного документа – сприяння якості освітнього процесу через забезпечення розроблення якісних електронних ресурсів, що певною мірою суголосна меті оновленого Положення про електронні освітні ресурси (2019) – «забезпечення модернізації освітнього процесу, змістове наповнення освітнього простору, надання рівного доступу учасникам освітнього процесу незалежно від місця їх проживання та форми навчання відповідно до якісних навчальних і методичних матеріалів, створених на основі інформаційно-комунікаційних технологій» [8]. Основними вимогами до електронних освітніх ресурсів (ЕОР) є такі: функціональність, безпечність, надійність, зручність, крос-платформність, а також відповідність засадам реалізації принципів державної політики цифрового розвитку, законодавству України щодо захисту авторських прав, міжнародним стандартам (Experience API тощо) [там само].

В умовах воєнного стану особливого значення для вітчизняної освітньої галузі набуває Положення про вебплатформу дистанційного навчання «Всеукраїнська школа онлайн» (2023). За поданим у документі визначенням, платформа – «інформаційно-комунікаційна система для підтримки організації, забезпечення та реалізації освітнього процесу, а також професійного розвитку педагогічних працівників» [7]. Хоча основним призначенням Всеукраїнської школи онлайн (ВШО) є забезпечення можливості здійснення дистанційного навчання, її методичні матеріали (відеоконтент, конспект, тести), що є у вільному доступі, можуть бути корисними для реалізації змішаного навчання, подолання освітніх утрат, навчання в режимі офлайн. Особливий інтерес становлять

розмішені на вебплатформі матеріали з формування інфомедійної грамотності на уроках української мови та української літератури (8–9 класи), історії України та всесвітньої історії (8–10 класи), мистецтва (9 клас).

Питання сформованості цифрових навичок / ІКТ-компетентності учасників освітнього процесу, зокрема вчителів, порушують Концептуальні засади реформування середньої школи «Нова українська школа» (2016), Закон України «Про освіту» (2017), Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 рр. (2020), Державний стандарт базової середньої освіти (2020), Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» (2020), Концепція розвитку цифрових компетентностей (2021) та ін. документи.

Так, серед проблем, які необхідно подолати сучасній українській школі, у Концептуальних засадах реформування середньої школи «Нова українська школа» (2016), названо «цифровий розрив між учителем і учнем», тобто невміння (або недостатнє вміння) педагога «досліджувати проблеми за допомогою сучасних засобів, працювати з великими масивами даних, робити і презентувати висновки, спільно працювати онлайн у навчальних, соціальних та наукових проєктах» [3, с. 4]. Документом висунуто одне з важливих завдань, а саме: «наскрізне застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі та управлінні закладами освіти і системою освіти», що «має стати інструментом забезпечення успіху нової української школи» [3, с. 4]. Це можливо лише за умови наявності необхідних компетентностей в учителів і формування їх в учнів. Лише так школа позбавиться «одноразових проєктів» і процес використання ІКТ стане системним. На важливості інформаційно-комунікаційної компетентності, що є однією «з ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності» [12] акцентовано й у Законі України «Про освіту» (2017).

Значущість цього питання посилює також Професійний стандарт вчителя (2020), який, визначаючи необхідні компетентності вчителя, із-посеред професійних знань, умінь і навичок, називає ІКТ і їх використання в процесі освіти. Так документом виокремлені ІКТ-компетенції, а саме: здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук інформації та критично оцінювати її, оперувати нею, ефективно використовувати готові цифрові ресурси та створювати власні, використовувати ІКТ в освітньому процесі [13].

Концепція розвитку цифрових компетентностей (2021) не лише порушує питання стосовно

Таблиця 1

Основні вимоги щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій

Учасники	Вимоги
Учні	користування якісними цифровими ресурсами; можливість вибору навчальних цифрових ресурсів і платформ; стійка мотивація до набуття цифрових навичок; усвідомлення практичної значущості виконуваних завдань; дотримання техніки безпеки під час роботи онлайн; захист персональних даних
Учителі	сформованість цифрових навичок, їхній постійний розвиток; використання якісних відкритих електронних освітніх ресурсів; академічна свобода; створення власних освітніх електронних ресурсів і програм; управління індивідуальними освітніми траєкторіями учнів; захист особистих й учнівських даних в інтернет-просторі
Батьки	розуміння важливості сформованості цифрових навичок у дитини; підтримка дитини на шляху опанування цифрової грамотності; сприяння безпеки дитини під час перебування в інтернет-просторі
Керівництво закладу	створення безпечного освітнього середовища; забезпечення закладу освіти сучасним комп'ютерним обладнанням і широкосмуговим інтернетом; підтримка академічної свободи та творчих ініціатив усіх учасників освітнього процесу

сформованості цифрових навичок громадян і їхньої обізнаності щодо їхніх цифрових прав, але й пропонує шляхи та способи розв'язання проблем, конкретний план заходів щодо нормативно-правового, науково-медичного й інформаційного забезпечення.

З урахуванням того що користування інтернетом має певні ризики (кібербулінг, небезпечні контакти, пропаганда насильства, шкідливих речовин, розголошення особистої інформації, фейки, шахрайство тощо), актуальності набувають документи, які інформують, як цьому протидіяти. Так Лист МОН «Рекомендації для проведення додаткових профілактичних заходів закладами освіти та інформування батьків щодо компетентностей безпечної поведінки в цифровому просторі» (2021) наголошує, що надання дітям підтримки у використанні цифровому середовищі є спільною відповідальністю батьків, педагогічних працівників, громади загалом [14]. У документі описані можливі ризики, які може спричинити інтернет, представлені конкретні поради, як допомогти вихованцям уникнути небезпечних ситуацій.

Результати дослідження дозволяють стверджувати, що наразі існує багато нормативно-правових документів, які регламентують використання ІКТ в процесі освіти в закладах загальної середньої освіти України. Однак самих одних документів недостатньо для того, щоб процес освіти із використанням ІКТ відбувся.

То що саме потрібно? Здійснений аналіз нормативно-правових документів, що регламентують використання ІКТ в освіті, урахування особистого досвіду роботи в ЗЗСО допомогли у визначенні певних вимог, виконання яких сприятиме успішному використанню ІКТ для реалізації освітніх цілей (табл. 1).

Чого, власне, очікують учасники освітнього процесу від використання ІКТ? Відповідь на це запитання якоюсь мірою дає «Дорожня карта реформи базової та профільної школи» (2021). На основі наведеної у ній «Карти потреб стейкхолдерів» [4, с. 24–25] можна зробити висновок, що учні, їхні батьки, учителі, керівники закладів освіти очікують доступу до якісних (безкоштовних) електронних освітніх ресурсів, навчання за допомогою сучасного комп'ютерного обладнання й широкосмугового інтернету, що сприятиме здобуттю якісної освіти, яка не можлива без формування основних ключових компетентностей.

Здійснений аналіз дозволяє підбити **висновки з даного дослідження**. Нормативно-правова база забезпечення використання ІКТ в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти не обмежується згаданими документами, а є значно ширшою, постійно оновлюється й доповнюється. Однак упровадження та використання ІКТ в освітньому процесі залежать не лише від нормативно-правового забезпечення, а й від готовності закладів освіти, як-от: матеріально-технічного забезпечення, ІКТ-компетентності педагогів і їх мотивації.

Перспективи подальших розвідок убачаємо у вивченні питання використання ІКТ для формування громадянської та соціальної компетентностей.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Биков В., Спірін О., Пінчук О. Сучасні завдання цифрової трансформації освіти. *Вісник кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття»*. 2020. Вип. 1. С. 27–36.
2. Гуралюк А. Г., Вараксіна Н. В. Основні дефініції та нормативно-правова база. *Цифровізація освіти – імператив її модернізації*. 2022. Ч. I. С. 1–18.

3. Концептуальні засади реформування середньої школи «Нова українська школа». 2016. *Міністерство освіти і науки* : офіц. сайт. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення : 12.05.2023).

4. Нова українська школа. Дорожня карта реформи базової та профільної школи: проєкт для обговорення / Т. Вакулєнко, Л. Гринєвич, О. Лінник та ін. *АКМЕ ГРУП*. 2021. 46 с.

5. Носкова М. В. Нормативно-правова база щодо використання інформаційних технологій у освіті України. *Young Scientist*. 2017. № 16 (46). С. 267–270.

6. Носкова М. В., Сардига М. В. Аналіз нормативно-правової бази забезпечення існування дистанційної форми навчання в Україні. *Молодий вчений*. Серія : Педагогічні науки. 2019. № 6 (70). С. 346–351.

7. Положення про вебплатформу дистанційного навчання «Всеукраїнська школа онлайн». 2023. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1094-23#Text> (дата звернення : 07.07.2023).

8. Положення про електронні освітні ресурси. 2019. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1695-12#Text> (дата звернення : 07.07.2023).

9. Положення про електронний підручник : затв. наказом МОН України №440 від 02.05.2018. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0621-18#Text> (дата звернення : 07.07.2023).

10. Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні : Указ Президента України від 30.09.2010 р. № 926. 2010. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/926/2010#Text> (дата звернення : 07.07.2023).

11. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 01.12.2022 р. № 2807-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#n191> (дата звернення : 07.07.2023).

12. Про освіту : Закон України про освіту від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Голос України*. 2017. 27 верес. (№ 178–179). С. 10–22.

13. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» : наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.10.2020 № 2736-20. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text> (дата звернення : 07.07.2023).

14. Рекомендації для проведення додаткових профілактичних заходів закладами освіти серед дітей та інформування батьків щодо компетентностей безпечної поведінки в цифровому середовищі : лист Міністерства освіти і науки України від 10.03.2021 № 1/9–128. *Освіта*. UA. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/81369/ (дата звернення : 07.07.2023).